

Шалагінов Борис Борисович,
доктор філологічних наук, професор
кафедри літературознавства
Національного університету «Києво-Могилянська академія»

ПОЛІТКОРЕКТНІСТЬ, КУЛЬТУРА ВІДМІНИ, СЕКСИЗМ, ІНТЕРСЕКЦІОНАЛЬНІСТЬ...

Про трансформацію духовних цінностей в наші дні.

12 тез

1. На сьогоднішній день в українських школах зарубіжна література викладається відповідно до двох різних теоретичних підходів: 1) як фундамент для виховання «компетентного читача»; 2) як фундамент для засвоєння основних духовних цінностей європейської культури, які сконцентровані переважно саме в художній літературі; тобто виховання «європейської свідомості». В першій якості вона вивчається також у західних країнах, тобто наявна не як власне література, а як допоміжний матеріал для вивчення мови. В другій якості вона існує лише в українських школах.

2. Між тим за 30 років існування нашого курсу з'явилися важливі проблеми. В Європі та США докорінно змінився самий поточний літературний процес та принципи естетики, ментально змінився самий читач і принципи педагогіки. Зокрема виникли поняття «цифровізація культури», «культура відміни», «політкоректність», культура «гендерної революції», «інтерсекціональність», і – уже буквально на наших очах – дистанційне навчання та «пост-ковідна» школа; загострився конфлікт в культурі між глобалізмом та ідентичністю, відбувся перехід культури постколоніалізму в культуру неокolonіалізму. Українські методисти також не можуть не реагувати на ці зміни.

3. Відбувся різкий поділ світової цивілізації на дві половини: суспільства задоволення необхідних, нагальних потреб і суспільства надлишкових, надмірних потреб, – що спричинило активне перетікання людей із одної групи в другу та поширення нової ментальності, суть якої: не створення для власного

суспільства кращих умов для життя, а переселення в такі умови в інших країнах. Це зумовило переорієнтацію педагогіки в країнах Євросони та США на підготовку молодого покоління до легітимного, «правильного» користування уже створеними благами у країнах «золотого мільярду». В людині підтримують бажання жити у глобалізованому світі на правах інтегрованої в нього партикулярної одиниці, і гарантують їй всебічний комфорт, але навзаєм вимагають додержання певних суворих правил! В натаскуванні на ці правила школа бачить своє головне завдання.

4. Вказані процеси заторкнули й українське суспільство, в якому, зокрема, давно уже триває процес класового розшарування. А це надзвичайно ускладнює теоретично важливе завдання складання *одного* списку художніх творів, передбаченого для строкатого учнівського контингенту, в якому формуються такі неоднакові категорії населення, як прості робітники та селяни; дрібна і середня буржуазія (= «середній клас»); менеджери і чиновники, що обслуговують велику фінансову буржуазію та олігархат; і потенційно самі олігархи та латифундисти.

5. Чимало нашої молоді виїжджає за кордон для здобуття освіти або для працевлаштування. Українська школа нині готує молодь, по суті, для життя в глобалізованому світі, оскільки епоха політично замкнутих, національно спрямованих, соціально однорідних суспільств уже закінчилася. Кожна людина може тепер вибирати собі місце проживання за смаком, потребами і можливостями на всій земній кулі. Тож літературне виховання в дусі національної культури «для внутрішнього вжитку» скрізь стає неактуальним, бо може мимоволі загальмувати кар'єрні можливості випускника.

6. Емігруючи за кордон, молодий українець отримує можливості облаштовувати свою персональну життєву долю, і це позитив; але він не спроможний засвоїти власні національні цінності через їх віддзеркалення у *чужому* дзеркалі, тобто сформувати в собі *національну* ідентичність. Виховуючи людину-космополіта нового типу, ми назавжди втрачаємо її для власної нації. Так проявляється конфлікт між національною ідентичністю і глобалізацією,

яким наша країна охоплена в однаковій мірі, що й Захід.

7. Вивчення поточного літературного процесу на Заході є надзвичайно важливим для *соціалізації* українського підлітка. Проте, як розуміють соціалізацію в самій Європі? – Західні педагоги стурбовані тим, що давно зникла з поля зору молоді література, що возвеличує любов, дружбу та товариські почуття, патріотичні почуття, громадянський обов'язок, співчуття до знедолених, боротьбу за соціальну і національну свободу.

8. *Свобода* як фундаментальна цінність європейської культури зазнала в житті і в художніх творах кардинальних змін – як свобода демонструвати і навіть змінювати своє тіло, свою стать, робити тіло дохідним товаром; це свобода змінювати своє місце проживання на планеті; свобода змінювати професію і роботу (адже людина уже не закохана в життєве покликання, а просто вибирає дохідний бізнес); свобода відмовлятися від своїх старих поглядів – так звана «культура відміни»; свобода легко змінювати партнерів – ділових, політичних, сексуальних (адже бізнес понад усе, нічого особистого)... Прийнято стверджувати, що знання роблять людину вільною; тепер по-справжньому вільна та людина, що навчилася реалізовувати себе як бізнесмен чи бізнесвумен, а значить – у всіх відносинах знаходити бізнес, відхилити, усунути в житті все, зокрема й інтимні прагнення, якщо це перешкоджає бізнесу.

9. Поширюється поняття «*полісекціональності*», згідно з яким кожна людина, соціальна чи смакова група розглядаються як окрема «секція» у суспільстві, яке і собі порівнюється з кондомініумом, що складається з багаторівневими секціями для проживання. Це спроба філософськи обґрунтувати феномен алієнації, «відчуження», який виражається у подальшому «роздрібненні» форм суспільного існування, руйнує ідентичності, які мали б цементувати суспільство. Культурні ідентичності при такому розумінні не взаємодіють, збагачуючи одна одну, а пасивно співіснують.

10. Поширюється «*політкоректність*», під знаком якої вилучаються з бібліотек США та Європи книжки з расовою та національною проблематикою, зокрема «Пригоди Гека Фінна» Марка Твена та «Вбити пересмішника» Гарпер

Лі, «Отелло» і «Буря» Шекспіра, «Кармен» і «Таманго» Меріме... Це робиться начебто під гаслом захисту цінностей расових, національних меншин. Під захист береться все окреме, дрібне, незначне в культурі – удар, спрямований проти магістральних, фундаментальних, культууроутворювальних цінностей. *Великий нарратив потрапляє під підозру*. Перефразовуючи Ф. Ніцше, вершини гір уже не ведуть свої величні розмови через голови низьких долин, їх заглушає метушливий гамір і гомін низин. А культури великих націй розглядаються як носії колоніальної ідеології. Так виникає «культура відміни». Особливо яскраво це проявляється у США.

11. «*Пост-ковідна*» школа робить дистанційне навчання визначальним принципом, до якого суспільство ери смартфонів *уже готове психологічно*, оскільки тепер давно уже – це суспільство з автономними персонами в навушниках, що втратили інтерес до ближнього, почуття присутності один одного, теплоту спілкування. Вчителя офіційно розглядають не як наставника, гуру і друга учня, а як персону, що надає «освітню послугу», фактично – "розмовляючу голову". Спілкування через апаратуру, яке хочуть узаконити в школі на Заході, викликає в пам'яті кінематографічного персонажа Дарта Вейдера в громіздкому шоломі з мікрофоном.

12. На нашу думку, найактуальніше завдання в українській державі – *розбудова самої нашої держави*, що означає не пошуки кращого місця з уже готовими благами десь на іншому кінці планети, а творче використання політичних і культурних досягнень інших країн та їх адаптацію до нашої культури з урахуванням власної цивілізаційної унікальності. Оскільки в цьому процесі задіяна також література з її високими духовними цінностями, то це ускладнює для вчителя методичні завдання і весь педагогічний зміст його роботи, а його власну місію робить більш відповідальною.